

Byoung Yoong KANG

Koronavirus v Severni Koreji ter njegov vpliv na sodelovanje med Južno in Severno Korejo na področju zdravstva

1 Uvod

Koronavirusna bolezen 2019 (v nadaljevanju covid-19) se je decembra 2019 prvič pojavila v Vuhanu na Kitajskem, leta 2020 pa se je od tam razširila po vsem svetu. 11. marca 2020 je generalni direktor Svetovne zdravstvene organizacije (SZO) Tedros Adhanom Ghebreyesus predvidel, da se bo covid-19 razširil po vsem svetu, zato je kot opozorilo razglasil pandemijo in svet pozval, naj sodeluje in si prizadeva za skupen odziv.

Do 12. decembra 2020 je covid-19 izbruhnil v 220 državah, umrlo je 1.594.775 ljudi, potrjenih je bilo 71.081.563 bolnikov (JUH CSSE 2020). Pandemija je močno vplivala na vsa področja našega življenja, na družbo, gospodarstvo, politiko in kulturo. Covid-19 ne pozna meja, ras, narodnosti, starosti in spola. V Veliki Britaniji so pred kratkim začeli s cepljenjem, zato pričakujemo

velik preobrat, kljub temu pa je težko upati na ugodnejše razmere v prihodnosti (*BBC* 2020).

Tudi Demokratična ljudska republika Koreja (Severna Koreja) se globalni pandemiji ni mogla izogniti. Širjenje nalezljivih bolezní v Severni Koreji, ki ima šibek zdravstveni sistem in zdravstveno infrastrukturo, pomeni tveganje, ki resno ogroža delovanje same politične oblasti. Sankcije Varnostnega sveta Združenih narodov proti Severni Koreji so otežile razvoj severnokorejskega gospodarstva, širjenje nalezljive bolezní pa je življenje Severnokorejcev še poslabšalo (Cho, Young-Ki 2020, 173). Severnokorejske oblasti so zgodaj prepoznale resnost pandemije covid-19, zato je 28. januarja 2020 sistem za sanitarno in preventivno oskrbo zamenjal Nacionalni sistem za urgentno preprečevanje epidemije. Da bi preprečili širjenje nalezljivih bolezní, so zaprli vse poti po kopnem, morju in zraku; sporočili so tudi, da izvajajo temeljito dezinfekcijo, preventivne ukrepe in izobraževanja o zdravstveni preventivi (Hwang 2020, 21). Kljub temu so konec januarja in v začetku februarja 2020 umrli trije bolniki s sumom na covid-19. Sicer je bil uradni vzrok smrti, kot so ga razkrili v bolnišnici, »akutna pljučnica« in ne covid-19, podatke o umrlih, ki so se zdravili zaradi visoke vročine, pa so označili kot zaupne in jih z javnostjo niso delili, prav tako o bolnikih niso obvestili Svetovne zdravstvene organizacije (Jang 2020, 3). 9. novembra 2020 je Edwin Salvador, predstavnik Svetovne zdravstvene organizacije v Pjongjangu, v intervjuju za ameriški Radio svobodne Azije (Radio Free Asia, RFA) citiral besede severnokorejskega ministrstva za zdravje in dejal, da so do 29. oktobra 2020 na covid-19 testirali skupno 12.072 ljudi in vsi so bili negativni (*Yonhapnews* 2020). Tako je severnokorejsko ministrstvo za zdravje uradno sporočilo, da nimajo potrjenih primerov okužbe. V zvezi s tem se je 5. decembra 2020 južnokorejska ministrica za zunanje zadeve Kang Kyung-wha na povabilo Mednarodnega inštituta za strateške študije (IISS) udeležila konference v Manami v Bahrajnu in dejala, da je težko verjeti, da v Severni Koreji ne bi bilo niti enega potrjenega primera covid-19. Kim Jo-Džong, prva namestnica severnokorejske Delavske stranke (de facto številka dve v Severni Koreji), je to odločno zanikala (*Mae-il Business Newspaper* 2020). Znova je zatrdila, da v Severni Koreji primera okužbe s covidom-19 ni.

Kljub temu Severna Koreja ne more biti izjema v veliki krizi, s katero se zaradi širjenja covid-19 sooča celotno človeštvo. V zadnjem času opažajo vse več vdorov Severne Koreje ne le v operacijske sisteme južnokorejskih farmacevtskih podjetij, pač pa tudi drugih farmacevtskih podjetij, ki razvijajo cepiva, kot na primer AstraZeneca. Za razvoj lastnega cepiva torej vdirajo v programe in pridobivajo informacije. Poleg tega še bolj omejujejo že prej zaprta

obmejna območja, med drugim demilitarizirano območje med Južno in Severno Korejo (Jeong, Yong-su 2020). Takšna dejanja dokazujejo, da se tudi Severna Koreja zaveda resnosti okužbe s covidom-19 in išče različne poti, da bi bolezen premagala.

Zaskrbljujoč pa je njen državni zdravstveni sistem, ki je v začetku devetdesetih let skoraj popolnoma propadel in ji ga do danes še ni uspelo povsem obnoviti (Hwang 2020, 21). Da bi bolje razumeli trenutne severnokorejske razmere, moramo najprej razložiti, kako severnokorejski politični sistem rešuje težave, povezane z nalezljivimi boleznimi. Na podlagi tega bomo lahko razložili težke razmere, ki jih zaradi covid-19 doživlja Severna Koreja. Nato bomo razpravljali o tem, kako bi bilo mogoče v pokoronski dobi oblikovati sodelovanje med Severno in Južno Korejo na zdravstvenem področju ter vzpostaviti skupni sistem za zdravje in varnost.

2 Zdravstvo v Severni Koreji

2.1 Splošno razumevanje severnokorejske zdravstvene oskrbe

Choi (2006) našteje pet značilnosti severnokorejskega zdravstvenega sistema in oskrbe.

Prvič, Severna Koreja na prvi pogled izvaja »sistem brezplačnega zdravljenja za vse državljane« in s tem državljane utrjuje v veri, da je socialistična družbena ureditev zanje koristna. Leta 1947 so v skladu z Zakonom o socialnem zavarovanju razglasili sistem brezplačnega zdravljenja, leta 1953 so ga začeli izvajati, februarja 1960 pa so sprejeli še Sklep o izvajanju celovitega in splošnega brezplačnega sistema zdravljenja (p. t., 22–24). Vendar nekateri trdijo, da se v nasprotju s trditvami severnokorejskih oblasti sistem brezplačnega zdravljenja v Severni Koreji ne izvaja, kot bi se moral (p. t., 27). Prebežniki v Južno Korejo, ki so v Severni Koreji delali na zdravstvenem področju, so razkrili, da dejstva o severnokorejski zdravstveni oskrbi še zdaleč niso enaka tistim, ki jih oglašuje oblast (Nam 2020a).

Drugič, zdravstvena politika Severne Koreje se osredotoča na preventivno medicino. Ko je leta 1966 severnokorejski vrhovni voditelj Kim Il-sung izjavil, da je »socialistična medicina preventivna medicina«, se je po vsej državi okrepijo preventivno ravnanje proti nalezljivim boleznim in s tem povezani ukrepi (Hwang 2020, 24). Da bi izboljšali življenjske in delovne razmere, izvajajo različne kampanje in si prizadevajo zmanjšati onesnaževanje okolja. V skladu s preventivno medicino izvajajo tudi različna izobraževanja in raziskovanja.

Severnokorejske oblasti zatrjujejo, da si močno prizadevajo za nenehne raziskave in razvoj preventivne medicine (Seung 1986, 77–109). Obstajata dva razloga, s katerima bi lahko razložili, zakaj se socialistične države osredotočajo na preventivno medicino.

1. Preventivna oskrba pomeni nižji družbeni strošek kot zdravljenje.
2. Prebivalce je mogoče vključiti v različne kampanje, s katerimi oglašujejo javno higieno in javno zdravstveno oskrbo.

Zato tudi Severna Koreja zaradi nižjih stroškov in skupnega sodelovanja poudarja preventivno oskrbo. Žal pa se je pogosto težko zanašati le nanjo, predvsem v primerih, ko se mora država spopasti z neznano ali nalezljivo boleznijo. Poleg tega prekomeren poudarek na preventivni medicini ustvarja neravnovesje v zdravstvenem sistemu. Težko je tudi pričakovati, da bo prisiljeno sodelovanje prebivalcev v gibanjih za promocijo javnega zdravstva prineslo dolgoročne učinke.

Tretjič, Severna Koreja ima »sistem območnega splošnega zdravnika«. Gre za sistem, v katerem pristojni zdravniki v celoti prevzamejo zdravstveno oskrbo prebivalcev na določenem območju (Choi 2006, 28). Običajno je od 2 do 10 zdravnikov odgovornih za 4000 prebivalcev na urbanih območjih in 3000 prebivalcev na podeželju (Seung 1986, 110–130). Na prvi pogled se zdi tak sistem dober, saj lahko določeno zdravstveno osebje dlje časa neprekinjeno opazuje svoje paciente in se preventivnih ukrepov loti na sistematičen način. Vendar pa je lahko zdravniški sistem, ki ga izvaja Severna Koreja, tudi zelo problematičen, saj morajo pristojni zdravniki skrbeti ne le za zdravljenje in oskrbo pacientov, pač pa tudi za zdravstveno higieno, preventivno cepljenje in redne zdravniške preglede. Zato so lahko takšni sistemi usodni zlasti v času epidemij.

Četrto, Severna Koreja se trudi istočasno vlagati v razvoj severnokorejske tradicionalne medicine, imenovane »*goryeouihak* (korejska medicina)«, in zahodne medicine. »Korejsko medicino« imenujemo tudi »*jeontonguihak* (tradicionalna medicina)« ali »*dong(yang)uihak* (vzhodna medicina)«. V vsaki provinci je bolnišnica, specializirana za tradicionalno medicino, veliko pa je tudi lekarn, v katerih prodajajo izdelke tradicionalne medicine. »Korejsko medicino« Severne Koreje poznajo tudi v Južni Koreji, kjer se ta veja medicine imenuje »*hanbanguihak*«. V Severni Koreji so na »korejsko medicino« zelo ponosni, velja pa tudi za odlično vrsto preventivne medicine. »Korejska medicina« je torej namenjena preventivi, zahodna medicina pa predvsem zdravljenju. Zato se v današnjih razmerah trudijo za zdravljenje uporabljati obe veji medicine in ju razvijati (Choi 2006, 30).

Petič, v Severni Koreji skupaj s prebivalci izvajajo zdravstvene dejavnosti. Gre za različna gibanja (kampanje), ki jih pod pretvezo skupinskih zdravstvenih dejavnosti izvajajo severnokorejske oblasti. Eno od glavnih gibanj je »gibanje za nadzor onesnaževanja«, v okviru katerega lovijo živali, ki prenašajo nalezljive bolezni, in druge škodljivce ter s tem preprečujejo onesnaževanje. Ne bi mogli reči, da je namen take kampanje slab, težko pa je vedeti, ali je v teh kampanjah udeležba prebivalcev prostovoljna ali po ukazu oblasti obvezna.

Severnokorejski zdravstveni sistem se zdi dobronameren in dobro zasnovan. Vendar je pomanjkanje zdravstvenih ustanov in zdravstvenega osebja pogosta težava. Očitajo mu tudi, da daje prednost državni varnosti in ne zdravstveni oskrbi (Gim, Yeong-gyo 2020).

2.2 Spopadanje Severne Koreje z nalezljivimi boleznimi

Leta 1997 je Severna Koreja na podlagi zgoraj omenjene zdravstvene politike sprejela Zakon o preprečevanju nalezljivih bolezni kot edini zakon o obvladovanju in preventivi epidemije nalezljivih bolezni. Sestavljen je iz petih poglavij in 45 členov. Namen zakona je zaščititi življenje in zdravje prebivalcev Severne Koreje, najpomembnejše pa je odkriti vzroke nalezljivih bolezni in okužene primere osamiti (Hwang 2020, 23). Zakon vključuje skoraj vse, kar je potrebno storiti za preprečevanje širjenja nalezljivih bolezni. To je: odkrivanje in izolacijo virusov nalezljivih bolezni, testiranje, obveščanje o virih in sumih na nalezljive bolezni, organizacijo urgentnega odbora za preprečevanje epidemije, razkuževanje predmetov, začasno ustavitev delovanja predelov, kjer so odkrili bolnike, okužene z nalezljivimi boleznimi, izolacijo in prevoz bolnikov, označevanje bivališč okuženih, zdravljenje bolnikov in postopke zdravniških pregledov po odpustu bolnikov iz bolnišnice. Pomembni koraki pri preprečevanju širjenja nalezljivih bolezni so tako zakonsko določeni.

Najpomembnejši del zakona je 8. člen. V skladu z njim bi morala Severna Koreja v primeru izbruha nalezljive bolezni sodelovati z mednarodno skupnostjo, kar pomeni, da bi morala na področju preprečevanja nalezljivih bolezni podpirati izmenjave in sodelovanje z drugimi državami in mednarodnimi organizacijami (Hwang 2020, 23). Severna Koreja se torej zaveda nevarnosti širjenja nalezljivih bolezni in meni, da je za iskanje alternativnih rešitev mednarodno sodelovanje nujno potrebno.

Poleg sprejetja zakonov se je Severna Koreja trudila povečati število zdravstvenih delavcev, ki bi bili usposobljeni za obvladanje nalezljivih bolezni. Tako ima posebej usposobljene zdravnike, ki skrbijo za zaščitne ukrepe in

opravljajo preventivno delo proti širjenju nalezljivih bolezni. Na Univerzi za medicino v Pjongjangu in na 11 provincialnih medicinskih univerzah po vsej državi so ustanovili Oddelek za higiensko nego. Po končanem petletnem programu na tem oddelku študentje postanejo higieniki. Leta 2011 je ta naziv pridobilo 2840 študentov. V skladu s sistemom območnega splošnega zdravnika so vsakemu območju dodelili tudi higienike.

Od leta 1990 imajo v državi vzpostavljen sistem zdravniških asistentov, ki so specializirani za prepoznavanje nalezljivih bolezni in postavljanje diagnoze. Če kdo želi postati zdravniški asistent, se mora tri leta izobraževati na visoki šoli za zdravstvo. Trenutno naj bi bilo po vsej Severni Koreji približno 40 do 50 tisoč zdravniških asistentov (Hwang 2020, 24).

Severna Koreja izvaja tudi raziskovalno delo o nalezljivih boleznih, ki jih povzročajo patogeni mikroorganizmi, in sicer na Inštitutu za medicinsko biologijo in Inštitutu za mikrobiološke raziskave, ki sta del Akademije za zdravstvene vede ministrstva za zdravje. Po nedavnih podatkih naj bi Inštitut za medicinsko biologijo preučeval predvsem virus hepatitisa (Hwang 2020, 28).

Obvladovanje nalezljivih bolezni je v Severni Koreji organizirano enako kot drugi sistemi uprave. Severnokorejska delavska stranka je središče centralne uprave, ministrstvo za zdravje pa je pristojno za sanitarno in preventivno politiko (Cho, Sungeun 2020, 63). Kljub vsemu pa večina prebivalcev težko dobi natančno diagnozo ali nasvet zdravstvenih strokovnjakov, zato si velikokrat diagnozo postavijo sami in kupijo zdravila na trgu, kar otežuje nadzor v zgodnjih fazah izbruha nalezljive bolezni (Hwang 2020, 28). Ko se v Severni Koreji pojavi nalezljiva bolezen, se s preventivnimi ukrepi in nadzorom osredotočijo predvsem na predvidena območja izbruha bolezni. Ob izbruhu epidemije SARS leta 2003 so na državnem sanitarnem inšpektoratu ustanovili Nacionalni odbor za urgentno preprečevanje epidemije, po vsej državi so določili nadzorne točke in opazovali razmere. Ko je leta 2014 izbruhnil virus ebole, so v bližini reke Daedong namestili sanitarno postajo, na letališčih, v pristaniščih in na obmejnih območjih pa okrepili inšpekcijske preglede in temeljito pregledali vse, ki so poskušali vstopiti v Severno Korejo (Hwang 2020, 28). Da bi preprečili širjenje in prenašanje nalezljivih bolezni z uporabo javnega prevoza, so v okviru ministrstva za železnice ustanovili sanitarno postajo, pristojno za higiensko oskrbo železnic (Baek 2007, 21). Ko v Severni Koreji izbruhnejo akutne nalezljive bolezni, kot so ošpice, tifus in paratifus, se prebivalci ne smejo gibati med regijami. V drugo regijo gredo lahko, če imajo »sanitarno potrdilo«, ki ga na nadzornih točkah vsakega stanovanjskega okrožja izdajo le tistim, ki nimajo simptomov okužbe (Hwang 2020, 28). Ko se nalezljive

bolezni pojavijo zunaj države, morajo osebe, ki želijo vstopiti v državo, v karanteno ali pa jih deportirajo. S tem preprečijo širjenje nalezljivih bolezni v državi. Ob izbruhu SARS leta 2003 so prekinili vse čezmorske zračne poti in popolnoma zaprli morske poti. To je bil najintenzivnejši ukrep zapiranja meja na svetu. Takrat so morali vsi, ki so prišli v Severno Korejo, najprej za 10 dni v karanteno, ladijske posadke iz tujih pristanišč pa so se morale zasidrati 30 km stran od pristanišča in karanteno preživeti tam.

Protiukrepi Severne Koreje proti nalezljivim boleznim so preventivni in zelo strogi, kar je pozitivno, ne bi pa pričakovali, da se razlog za to skriva v zastareli zdravstveni oskrbi. Ker so zdravstvene ustanove stare, je lahko izbruh epidemije brezupna tragedija. Prav to je razlog, da se Severna Koreja osredotoča na preventivno medicino.

2.3 Spopadanje Severne Koreje s covidom-19

Ko se je v začetku leta 2020 začel covid-19 hitro širiti na Kitajskem, je Severna Koreja 28. januarja 2020 kot odziv oblikovala »Začasni odbor za napotke prebivalcem glede zdravstvene oskrbe« in uvedla Nacionalni sistem za urgentno preprečevanje epidemije (Hwang 2020, 21). V vsaki provinci so organizirali nadzor izrednih razmer, preventivni pregledi pa so se strožje izvajali na krajih, kjer so mogoči zunanji stiki, kot na primer meje, pristanišča in letališča. Tako se je Severna Koreja po zaprtju meje 22. januarja 2020 hitro odzvala in nemudoma ukrepala. S tem je želela pokazati, da ima najboljši državni sistem. 28. januarja, ko je bil uveden Nacionalni sistem za preprečevanje epidemije, je bil carinski urad Dandong-Sinuiju zaprt; dva dni kasneje, 30. januarja, pa so ustavili tudi delovanje Urada za medkorejske stike. Naslednji dan so prekinili železniški in letalski promet med Severno Korejo in Kitajsko. Tujci, ki so prispeli v Severno Korejo, so morali v karanteno (*Rodong Sinmun* 2020). Karantensko obdobje je bilo podaljšano z 21 na 30 dni in nato na 40 dni. Poleg tega so februarja 2020 izdali smernice za dezinfekcijo blaga, ki je prišlo iz tujine, in predpise za mejni nadzor ter preventivne preglede in ukazali, da jih morajo dosledno upoštevati (Cho, Sungeun 2020, 71). Kar se tiče letalskega prometa, so zdravniški in preventivni pregledi potekali na letalu in ne na sanitarnoinšpekcijskih mestih v državi (*Rodong Sinmun* 2020a). Glede na smernice so blago, ki je prišlo iz tujine, pregledali in razkužili, za 10 dni popolnoma izolirali in ga šele nato porazdelili (Bak, Myeong-su 2020). Širjenje nalezljive bolezni so torej preprečili tako, da so najprej omejili vse, kar bi lahko povzročilo širjenje okužbe. Tako Severna Koreja zatrjuje, da nima nobenega potrjenega primera okužbe s covidom-19. Kljub temu je težko natančno vedeti, kakšne so trenutne razmere v tej državi.

Če redno spremljamo nedavne odzive Severne Koreje na covid-19, lahko opazimo veliko nesmislov. Na primer, ko se je zaradi covida-19 začela gospodarska kriza in privedla do padca menjalnega tečaja, je Kim Džong-un ukazal usmrnitev uspešnih menjalcev denarja v Pjongjangu; ker bi bila lahko morska voda onesnažena z virusom covida-19 in bi se s tem širila bolezen, je ribičem prepovedal ribolov, zaustavil pa je tudi proizvodnjo soli (Song 2020). Poleg tega so severnokorejski hekerji poskušali vdreti v sisteme južnokorejskih farmacevtskih podjetij, ki raziskujejo zdravljenje covida-19 in razvijajo cepiva. Prav tako so poskušali vdreti v sisteme ameriških in britanskih farmacevtskih družb (Nyus1 2020). Japonski mediji poročajo, da je Severna Koreja že uvozila ruska cepiva in začela s cepljenjem (Bak in Gim 2020). Glede na to lahko presodimo, da se tudi Severna Koreja spopada z različnimi težavami zaradi covida-19 in si po najboljših močeh prizadeva najti rešitve. Vpliv covida-19 je tako velik, da ga tudi Severna Koreja ne more prezreti.

3 Vpliv covida-19 na Severno Korejo

3.1 Vpliv na gospodarstvo

Težave severnokorejskega gospodarstva niso od včeraj, zato bi bilo težko trditi, da so nedavne pereče gospodarske težave nastale prav zaradi covida-19. Nam Seong-wook trenutne razmere v Severni Koreji opisuje kot »dvojni udarec«. S tem nakazuje na to, da težave Severne Koreje nimajo le enega vzroka, pač pa vsaj dva (Nam 2020, 25). Severna Koreja se je najprej spopadala z gospodarskimi težavami zaradi gospodarskih sankcij, ki jih je leta 2016 uvedel Varnostni svet Združenih narodov, leta 2020 pa so se težave še poglobile zaradi covida-19.

V zadnjih desetih letih je Severna Koreja izvedla okoli šest jedrskih poskusov in preizkusila medcelinsko balistično raketo (ICBM), kar pomeni nevarnost ne le za sosednje države, pač pa za ves svet. Zato se je Varnostni svet Združenih narodov odločil, da bo Severni Koreji z gospodarskimi sankcijami preprečil razvijanje jedrskega orožja. Ta odločitev je smiselna. S popolno prekinitvijo uvoza v Severno Korejo bi zaustavili pretok blaga in denarja ter z ekonomskega vidika onemogočili razvijanje orožja. Poleg tega bi poskušali Severni Koreji popolnoma preprečiti, da bi denar zaslužila od tujih držav in prodajala orožje za množično uničevanje (WMD) v tujino. Razvijanje in proizvodnja jedrskega orožja sta brez denarnega prihodka otežena. Zato so severnokorejske oblasti sklenile, da bodo, ko bo življenje prebivalcev države zaradi gospodarskih

težav postalo težko, ustavile razvoj jedrskega orožja in za pomoč zaprosile mednarodno skupnost.

Potem ko so Združeni narodi leta 2016 objavili »Resolucijo Varnostnega sveta ZN 2270« o omejevalnih ukrepih proti Severni Koreji, je severnokorejsko gospodarstvo močno nazadovalo. Prišlo je do popolne preprečitve vnosa ameriškega dolarja v Severno Korejo; uvoz izdelkov, povezanih z nafto, ki so bistveni za industrijski razvoj, so omejili na majhne količine. Omejitev denarnega pretoka in nafte je izredno negativno vplivala na severnokorejsko gospodarstvo. Stopnja gospodarske rasti Severne Koreje je leta 2017 znašala -3,5 %, leta 2018 -4,1 %, leta 2020 pa naj bi bila -6 %. Izvoz se je močno zmanjšal, leta 2017 je znašal 1,77 milijarde dolarjev, leta 2018 pa le 240 milijonov dolarjev in ni videti, da bi se razmere kakor koli izboljšale. Prepovedali so tudi, da bi delavci, ki delajo v tujini, denar pošiljali v domovino; tako je severnokorejsko gospodarstvo še naprej propadalo (Cho, Young-Ki 2020, 184). Leta 2017 je Severna Koreja, da bi premagala gospodarsko krizo, ki je nastala zaradi uradnih sankcij, želela z različnimi gradbenimi projekti izvesti gospodarski preobrat, vendar izjemnega dosežka ni bilo. Še več, celotna industrija, ki se osredotoča na rudarstvo, proizvodno in težko kemično industrijo, je še bolj zastala in si še vedno ni opomogla.

Po gospodarskih sankcijah Varnostnega sveta ZN je Severna Koreja postala še bolj odvisna od Kitajske. Že leta 2015 je bila Kitajska njena največja poslovna partnerica, a takrat je Severna Koreja trgovala tudi z drugimi državami, med drugim z Indijo, Pakistanom, Angolo, Burkino Faso, Tajvanom, Savdsko Arabijo, Brazilijo itd. Ko pa so leta 2016 uradno oznanili gospodarske sankcije Varnostnega sveta ZN, so se razmere hitro spremenile. Indija je pred tem uvozila za 100 milijonov ameriških dolarjev severnokorejskega blaga, leta 2018 pa se je delež zmanjšal za 95 %, na le 4,84 milijona ameriških dolarjev; Pakistan je leta 2018 uvozil za 7,3 milijona ameriških dolarjev severnokorejskega blaga, kar je bilo 85 % manj kot leto prej; Tajvan in Mehika pa od leta 2018 severnokorejskega blaga uradno sploh ne uvažata. Čeprav se obseg trgovanja s Kitajsko ni povečal, se je močno povečala stopnja odvisnosti od Kitajske, saj je bila trgovina z drugimi državami onemogočena. Glede na poročilo, ki ga je konec leta 2019 objavilo Korejsko združenje za mednarodno trgovino, se je kitajski delež na področju celotne zunanje trgovine Severne Koreje povečal s 17,3 % leta 2001 na 91,8 % leta 2019 (Nam 2020, 30). Trenutno je gospodarska odvisnost Severne Koreje od Kitajske izredno velika. Kitajska se je sicer odločila, da bo sodelovala v sankcijah proti Severni Koreji, vendar se zdi, da se jih ni mogla popolnoma držati, če je želela ohraniti »tržno« gospodarstvo, ki ga ustvarjajo tihotapci, zato v Severno Korejo še naprej uvažata kitajsko blago (Go 2020, 36).

Pred gospodarskimi sankcijami Varnostnega sveta ZN je kazalo, da bo severnokorejsko gospodarstvo zaživelo. Severna Koreja je ustvarila »gospodarstvo *jangmadang* (severnokorejske tržnice)«, višala dobiček s povečanim izvozom na Kitajsko in izboljšala gospodarstvo s pošiljanjem delavcev na Kitajsko, ki bi denar služili v tuji valuti. Ocenili so, da bo taka gospodarska politika uspešna (Go 2020, 33). Ko pa so uradno razglasili gospodarske sankcije, so bile izvozne poti na Kitajsko onemogočene, vedno manj je bilo tudi priložnosti za delo v tujini. Poleg tega so v začetku leta 2020 mejo med Severno Korejo in Kitajsko zaradi izbruha bolezni covid-19 popolnoma zaprli, zato je od marca 2020 izvoz blaga na Kitajsko padel za 96 %, uvoz pa za 90 %. Tako se je gospodarska rast, ki so jo vzdrževali s trgovanjem s Kitajsko, zaradi covid-19 popolnoma ustavila.

94

Gospodarski šok se je prenesel na prebivalce Severne Koreje. Meje so januarja 2020 zaprli, februarja pa so cene blaga že začele nihati. Severnokorejske oblasti so hitro ukrepale. Najprej je bilo rečeno, da prodajalci za 1 kg riža ne smejo dobiti več kot 5.000 severnokorejskih wonov, tisti, ki bodo to pravilo kršili, pa bodo strogo kaznovani. Toda sredi februarja so morali prebivalci na nekaterih območjih province Severni Hamgjong za 1 kg riža odšteti več kot 10.000 severnokorejskih wonov, kar pomeni, da se je cena podvojila (Kim, Ji Eun 2020b, 97). Po navedbah virov iz province Severni Hamgjong je bilo tako marca 2020 zaradi covid-19 mogoče opaziti močno upadanje števila ljudi na *jangmadangu* (severnokorejski tržnici), kjer se je običajno, ne glede na vreme, kar trlo ljudi (Kim, Ji Eun 2020b, 98). Severnokorejsko gospodarstvo, ki je bilo že od leta 2010 močno odvisno od Kitajske, so leta 2016 hudo prizadele gospodarske sankcije Varnostnega sveta Združenih narodov, nato pa se je moralo, še preden bi mu uspelo okrevati, soočiti s še večjo krizo zaradi covid-19.

3.2 Vpliv na družbo

Covid-19 ni vplival le na severnokorejsko gospodarstvo, ampak tudi na družbo. Severna Koreja je, da bi preprečila vdor covid-19 iz tujine, zaprla meje in prebivalce aktivno spodbujala, naj nosijo maske ter s tem preprečijo širjenje bolezni. Kljub temu naj prebivalci nošenju mask ne bi posvečali velike pozornosti (Kim, Ji Eun 2020b, 95). Kot sem že omenil, so se zaradi gospodarskih težav cene hrane, na primer riža, hitro zvišale, presenetljivo pa je cena mask zaradi nezanimanja prebivalcev ostala enaka. Razlog je v tem, da severnokorejske oblasti sicer aktivno izobražujejo o preventivni oskrbi, vendar natančnih podatkov o okuženih primerih in številu okuženih ne razkrivajo. Zato

prebivalci nimajo natančnih informacij o nevarnostih covid-19 in mislijo, da je bolezen nepomembna. O covidu-19 primanjkuje informacij, zato se je med severnokorejskimi prebivalci, ki jim že tako primanjkuje zdravil, razširilo celo nesmiselno mnenje, da naj bi mamilo metamfetamin, kot zdravilo za vse bolezni, učinkovito delovalo tudi proti covidu-19 (Kim, Ji Eun 2020b, 96).

Zaradi covid-19 je močno trpel severnokorejski izobraževalni sistem, začetek šolskega leta so namreč odložili za dva meseca. Tudi za Južno Korejo za leto 2020 zaradi covid-19 ne bi mogli trditi, da je bilo izobraževanje dobro izpeljano, ne le v osnovnih in srednjih šolah, temveč tudi na univerzah. Obiskovanje pouka je bilo pogosto prekinjeno, večina univerzitetnih predavanj je bila izvedena po spletu, zato so v nekaterih primerih šole celo tožili za povrnitev šolnine. Veliko težav je nastalo, ko so zaradi izrednih razmer preložili datum maturitetnega izpita za gimnazijce in srednješolce (Sin 2020). Tudi Severna Koreja se podobnim problemom ni mogla izogniti. Tam se nov semester običajno začne 1. aprila, leta 2020 pa so učenci s šolo pričeli 1. junija, potem ko so datum začetka trikrat preložili (Jo 2020). 1. julija, le mesec dni po začetku semestra, so razglasili zgodnje počitnice. Poleg tega so se morali študentje s podeželja, ki med semestrom bivajo v študentskih domovih v Pjongjangu, po ukazu severnokorejskih šolskih oblasti takoj vrniti v rodni kraj. Lahko bi rekli, da običajnega izobraževalnega procesa skoraj ni bilo mogoče izvajati (Kim, Ji Eun 2020, 97). Čeprav so v Severni Koreji uradno navedli, da nimajo potrjenega primera okužbe s covidom-19, so šolske oblasti sprejele precej odločne ukrepe. Sklepamo lahko, da je Severna Koreja zaradi covid-19 utrpela posledice na različnih področjih, tudi na izobraževalnem.

Drugi družbeni problem, ki bode v oči, je povečevanje nezadovoljstva med prebivalci Severne Koreje, saj je vlada zaradi gospodarskega »dvojnega udarca« poostrila ukrepe. Poudariti moramo, da je nezadovoljstvo nastalo ne le med običajnimi prebivalci, temveč tudi med vodstvenimi delavci.

Zadnje čase naj bi se med prebivalci Severne Koreje velikokrat slišalo retorično vprašanje: »Si ti general?«, zato so ga uporabili v južnokorejski nadaljevalni *Zasilni pristaneč ljubezni* (kor. *Sarangui bulsichak*, ang. *Crash Landing on You*) (Kim, Ji Eun 2020a, 126). Med 14. decembrom 2019 in 16. februarjem 2020 so jo v šestnajstih delih predvajali na tvN. S kar 21,7-odstotno gledanostjo se je uvrstila med najbolj priljubljene nadaljevanke ne le v Južni Koreji, pač pa tudi na Japonskem in v Severni Koreji. Nadaljevanka prikazuje zgodbo o skrivni ljubezni med Yoon Se-ri, južnokorejsko dedinjo velikega družinskega podjetja (*chaebol*), ki z jadralskim padalom zasilno pristane v Severni Koreji, in Ri Jeong-hyeekom, severnokorejskim častnikom, ki se v Se-ri zaljubi,

medtem ko ji pomaga. Zaradi izredno znanih igralcev, kot sta Hyun Bin (v vlogi Ri Jeong-hyeoka) in Son Ye-jin (v vlogi Yoon Se-ri), in same zgodbe, ki prikazuje Severno in Južno Korejo, je bila nadaljevanka zelo priljubljena, hkrati pa je odprla številna vprašanja. Severnokorejski mediji so jo ocenili kot »polno laži in izmišljotin, varljivo in prostaško«, saj Severne Koreje ni prikazala v pravi luči (Park 2020). Vendar naj bi bila kljub negativni oceni oblasti izredno priljubljena med mladimi Severnokorejci (Yun 2020). Da bi preprečili vdor južnokorejske kulture v Severno Korejo, severnokorejske oblasti v izobraževanje vključujejo temeljito vzgojo o ideoloških nazorih in prekrške strogo kaznujejo. Kljub temu se na tržnici, *jangmadangu*, zlahka dobijo USB-ključi z južnokorejsko glasbo in nadaljevankami; južnokorejska kultura je še posebej priljubljena med študenti. Cena USB-ključa z nadaljevanko *Zasilni pristanek ljubezni* naj bi bila več kot dvakrat višja od USB-ključev z drugimi južnokorejskimi nadaljevankami (Kim 2020a, 127).

Kot sem že omenil, se med Severnokorejci zadnje čase pogosto zastavlja vprašanje: »Si ti general?«. S tem priljubljenim šaljivim izrazom prikrito kritizirajo »najvišjega dostojanstvenika (Kim Džong-una)«, ki se rad pretvarja, da je ugleden, in se ima za nekaj več. Tako naj bi Severnokorejci izražali nezadovoljstvo nad severnokorejsko komunistično partijo, ki neprestano izvaja prisilni nadzor, hkrati pa prebivalcem ne zagotavlja niti minimalnega preživetja (Kim 2020a, 127–128). V Severni Koreji ni v navadi o vrhovnem voditelju govoriti na šaljiv način. Zato pojav tega retoričnega vprašanja nakazuje na to, da je življenje Severnokorejcev postalo tako težko, da so svoje nezadovoljstvo uperili proti najvišji osebi v državi, Kim Džong-unu.

Kim Džong-un je ob izbruhu covida-19 sicer posebej poudarjal »življenjsko varnost prebivalcev Pjongjanga«, vendar se zdi, da so bile to le besede, s katerimi je preprečil vznemirjenje prebivalcev Pjongjanga, ki so glavni podporniki njegove stranke (Gim, Myeong-seong 2020). V Pjongjangu prebivajo višji sloji severnokorejske družbe, to so člani komunistične partije, vlada in vojaki, zato ima Pjongjang posebno upravo in več ugodnosti. Vendar imajo zaradi gospodarskih sankcij proti Severni Koreji in covida-19 oteženo življenje celo prebivalci Pjongjanga. Ob izbruhu covida-19 je bilo pomanjkanje hrane tako veliko, da celo vodstvenim delavcem vladajoče stranke tri mesece niso mogli dobaviti hrane, zato je Kim Džong-un dvakrat (marca in junija 2020) ukazal, da je treba prebivalcem Pjongjanga priskrbeti hrano, elektriko in drva (Cho, Young-Ki 2020, 187). Ta ukrep je bil nujno potreben, saj so posledice naraščajočih gospodarskih težav zaradi dolgotrajnih sankcij proti Severni Koreji in zapiranja meja zaradi covida-19, kot smo že poudarili, občutili celo prebivalci prestolnice ter se zaradi psiholoških težav in nelagodja

ob nastalih razmerah začeli pritoževati. Prebivalci Pjongjanga so glavni zagovorniki režima, zato si tudi predsednik Kim Džong-un aktivno prizadeva, da bi med njimi zmanjšal javne nemire in jim zagotovil socialno stabilnost (Kim, Hakil 2020).

Severnokorejsko gospodarstvo se spopada z nepopravljivimi težavami zaradi covida-19, posledic pa ne občutijo le običajni prebivalci, temveč tudi osrednji vladajoči razred. Covid-19 je velik udarec za celotno družbo, saj so morali z izbruhom bolezni omejiti gospodarske dejavnosti in ustaviti izobraževalni proces. Nezadovoljstvo narašča v vseh družbenih slojih. Očitno je, da se zaradi teh razmer spreminja tudi politika severnokorejskega režima.

3.3 Vpliv na politiko

V zadnjih letih je težko reči, da je najvišji vodja Severne Koreje njen vrhovni voditelj Kim Džong-un, saj se je vpliv prve namestnice severnokorejske Delavske stranke Kim Jo-džong močno povečal. Kim Jo-džong (mlajša sestra Kim Džong-una) se od leta 2018 redno pojavlja v severnokorejski politiki. Tudi med zimskimi olimpijskimi igrami v Pjongčangu leta 2018 se je redno pojavljala na političnem odru in delovala kot glasnica Kim Džong-una. Z njenim prihodom se je v Severni Koreji začela t. i. »politika brata ali sestre (oziroma vladavina brata in sestre)« (Cho, Young-Ki 2020, 180).

Od takrat imata dva voditelja dobro in slabo politično vlogo. Še posebej navzven Kim Džong-un (z zmerno držo) deluje kot »dober policaj«, Kim Jo-džong (z nepopustljivo držo) pa kot »slab policaj«. Izražata drugačna politična sporočila, zato bi lahko njuni politiki rekli »dvojna zmerno-nepopustljiva politika«.

Ko se je leta 2020 začela pandemija covida-19, je postala severnokorejska »dvojna politika« še bolj očitna. Kot sem že omenil, se med svetovno krizo pandemije covida-19 tudi Severna Koreja ni mogla izogniti gospodarskim in socialnim težavam. Zato so njeni voditelji očitno ocenili, da bo sistem težko vzdrževati le z enostransko domačo in mednarodno politiko ter enostranskimi sporočili, kot so počeli v preteklosti.

Ko je 2. marca 2020 Severna Koreja preizkusila izstrelitev dveh balističnih raket, so v Modri hiši (južnokorejski predsedniški palači) sklicali zasedanje ministrstva za izredne razmere in podali izjavo: »Pozivamo vas, da prenehate, saj s svojimi dejanji ne pomagate k ublažitvi vojaške napetosti na Korejskem polotoku.« Za Južno Korejo je bil to pričakovan odziv in razumna izjava. Kim Jo-džong pa jo je intenzivno kritizirala. Rekla je: »Presenečena sem nad slabomnim načinom razmišljanja Modre hiše.« Nato je še dejala: »To je podobno

nerazumnim zahtevam Združenih držav Amerike.« Ni se vzdržala niti žaljivih izrazov, kot so »prestrašeni psi« in »popolni bedaki« (Noh 2020). Na drugi strani je dan po njenih izjavah severnokorejski vrhovni voditelj Kim Džong-un južnokorejskemu predsedniku Mun Dže Inu poslal pismo z naslovom »Vsebi-na za podporo pri premagovanju covida-19«. Na pismo je predsednik Mun Dže In kasneje tudi odgovoril (Seong 2020).

Na prvi pogled se zdijo dejanja Severne Koreje nerazumna, v resnici pa verjetno temeljijo na skrbno načrtovani strategiji (Cho, Young-Ki 2020, 182). Lahko bi rekli, da so bile te izjave vnaprej pripravljene po ukazu severnokorejske dvojne politike.

4. junija 2020 se je ponovno odločno oglasila Kim Jo-džong. Dejala je, da bodo zaradi severnokorejskih prebežnikov v Južno Korejo, ki proti Severni Koreji spuščajo balone z letaki, zaprli industrijski kompleks Gaesong; objekte na gori Geumgangsán, ki jih je zgradila Južna Koreja, bodo porušili; zaprli bodo tudi Urad za zveze z Južno Korejo. Poslopje tega urada so dejansko razstrelili ter razglasili začetek vojaške akcije proti Južni Koreji, kar je ustvarilo veliko napetosti med Korejama (Cho, Young-Ki 2020, 182). Veliko vprašanj je sprožila razstrelitev Urada za zveze z Južno Korejo. Toda 24. junija je Kim Džong-un na osrednjem vojaškem odboru delavske stranke sporočil, da bodo z načrtom za vojaško akcijo proti Južni Koreji še počakali. Gre torej za popolno nasprotje tistemu, kar je v istem mesecu izrekla Kim Jo-džong, ki je ponovno imela vlogo »slabega policaj«, ki dviguje napetost, Kim Džong-un pa vlogo »dobrega policaj«, ki napetost popušča. Zato prevladuje mnenje, da Kim Jo-džong ni le asistentka Kim Džong-una, pač pa ima večjo politično vlogo. Jasno je, da ima vsestranski vpliv na politiko, diplomacijo in vojaške zadeve (Jeong, Binna 2020). »Bratsko-sestrska politika« Kim Džong-una in Kim Jo-džong, ki se je začela leta 2018, je zaradi širjenja covida-19 leta 2020 postala še bolj opazna in znana javnosti. Zdi se, da poskušata ekonomsko in socialno krizo, ki so jo povzročile sankcije proti Severni Koreji in širjenje covida-19, ublažiti v obliki »skupnega vladanja«. To sicer ni najboljša rešitev, lahko pa jo razumemo kot način, kako se izogniti odgovornosti oziroma si jo razdeliti. Kim Džong-un je sicer uradni vrhovni voditelj Severne Koreje, vendar je vojaško področje prepustil vodji vojaške uprave Choe Bu-ilu (최부일) in Ri Pyong-cholu (리병철), podpredsedniku Centralnega komiteja severnokorejske delavske stranke, ekonomsko področje pa Bak Bong-juju (박봉주), podpredsedniku odbora za državne zadeve, in premieru Kim Tok-hunu (김덕훈). To naj bi storil zato, da bi se izognil odgovornosti za prihodnje gospodarske in socialne stiske ter pritiske pritožb prebivalcev razdelil med več ljudi (Kim, Kwang Il 2020). Poleg tega se zdi, da želijo z izjavami

Kim Jo-džong navzven pokazati močno podobo Severne Koreje, z blagimi pripombami Kim Džong-una pa umiriti Južno Korejo in si pridobiti njeno ekonomsko podporo. Severna Koreja namreč od aprila 2020 poudarja »sodelovanje korejske skupnosti« in vztraja pri tem, da bi se morali s težavami na Korejskem polotoku neposredno spoprijeti Južna in Severna Koreja, ne pa se opirati na posredovanje ZDA in drugih držav. Južna Koreja se ne bi smela preveč oklepati mednarodnega mnenja, spoštovati bi morala dogovore med Korejama in gospodarsko sodelovati s Severno Korejo. Pomirjujoč odnos Kim Džong-una razumemo kot sporočilo vladi Mun Dže Ina, naj zagotovi gospodarsko podporo, da bo Severna Koreja s pomočjo medkorejskega sodelovanja premagala krizo, ki je nastala zaradi covid-19 (Cho, Young-Ki 2020, 183).

Severna Koreja se trudi politično premagati velike gospodarske in socialne težave ter izvaja politično predstavo, da porazdeli odgovornost, povezano z večjimi izzivi, s katerimi se je že soočila ali pa se še bo. Leta 2020 je v časopisu *Rodong Sinmun* razkrila, da je za preprečitev širjenja covid-19 razmere resno preučila ter se nanje pripravila s politično taktiko in okrepitevijo političnih projektov. Toda covid-19 ne bo nikoli premagala le s politiko in »politično močjo« (Jang 2020, 6).

4 Sodelovanje med Južno in Severno Korejo v pokoronski dobi

Cho Han-bum (2020, 2) je dejal, da je »covid-19 demokratičen«, in s tem poudaril »pomen čezmejnega sodelovanja« v boju proti bolezni. Uporabil je besede nemškega sociologa Ulricha Becka, ki je rekel, da je »revščina hierarhična, smog pa demokratičen«. Cho Han-bum ima covid-19 za demokratičnega, saj je z njim povezana kriza brez izjeme enako prizadela vse človeštvo. V tem pogledu je covid-19 morda celo bolj »demokratičen« kot smog. Smog se namreč pojavi predvsem v velikih mestih, kjer je več onesnaženosti, na podeželju z razmeroma čistim zrakom pa naj ga skoraj ne bi bilo. Covid-19 ne pozna sorazmernega širjenja. Samoumevno je, da za zmago nad covidom-19, ki je prešel vse državne meje in prizadel vse človeštvo, ni pomembna izolacija, temveč skupen odziv. Južna Koreja še posebej potrebuje vzajemno sodelovanje s Severno Korejo, edino državo, na katero meji. Nekateri trdijo, da je medkorejsko sodelovanje pomoč s humanitarnega vidika; to je morda lahko začetek, vsekakor pa ne sme biti končni cilj. Vse skupaj bi morali obravnavati kot korak na poti k vzajemnemu sodelovanju in skupnemu življenju, ne pa kot pomoč ene države drugi.

4.1 Trenutne razmere na področju zdravstvenega sodelovanja: osredotočenost na preprečevanje nalezljivih bolezni

Do zdaj se je Severna Koreja pri nadzoru nalezljivih bolezni zanašala na tehnično in finančno podporo mednarodnih organizacij in Južne Koreje. Ko je novembra 2009 v Severni Koreji izbruhnila nova gripa (t. i. prašičja gripa), je južnokorejsko vlado neposredno zaprosila za pomoč pri zdravljenju. Takratni medkorejski odnosi niso bili dobri, a je Južna Koreja kljub temu pomagala. Tudi med epidemijo virusa ebole leta 2014 in izbruhom MERS-a leta 2015 so na področju zdravstvenega varstva potekale izmenjave; tako je Južna Koreja na zahtevo Severne Koreje v vhodni pisarni industrijskega kompleksa Gaeseong omogočila namestitev termografske kamere in priskrbela podatke o preventivnih ukrepih (Hwang 2020, 32). Če smo natančni, bi temu bolj kot izmenjava (ali sodelovanje) lahko rekli enostranska podpora.

Podpora Severni Koreji v zdravstvenem sektorju se je začela leta 1997. Do leta 1999 je zdravstveni sektor predstavljal le 1–4 % vse humanitarne pomoči Severni Koreji. Vendar se je od leta 2000 obseg podpore hitro povečeval, saj je zdravstvena podpora vključevala tudi boj proti nalezljivim boleznim, zdravila in medicinsko opremo (Yeonseuiryowon 2015, 53). Zdravstveno podporo Severni Koreji na področju preventive proti nalezljivim boleznim bi lahko razdelili na dva dela. Prvi del pomeni preprečevanje avtohtonih nalezljivih bolezni, drugi pa podporo v boju z nalezljivimi boleznimi, ki prihajajo iz tujine. Malarija spada med avtohtone nalezljive bolezni, med tujimi nalezljivimi boleznimi pa so prašičja gripa, MERS, SARS in covid-19.

Malarija se je v Severni Koreji pojavila leta 1999. Takrat je bilo v državi 15.362 bolnikov z malarijo, leta 2000 se je število povečalo na 90.582, leta 2001 pa na 143.674 (WHO 2011, 233). Leta 1999, ko se je začelo število bolnikov z malarijo hitro povečevati, se je Svetovna zdravstvena organizacija odločila pomagati Severni Koreji, sodelovala je tudi Južna Koreja. 8. marca 2000 je korejska vlada prek SZO priskrbela zaloge za preventivno in zdravstveno oskrbo v vrednosti 500.000 ameriških dolarjev (Tonglibu 2002, 169). Leta 2001 je znesek povečala in zagotovila podporo v višini 590.000 ameriških dolarjev (Tonglibu 2003, 237). Znesek podpore južnokorejske vlade za boj proti malariji v Severni Koreji se je še naprej povečeval in leta 2008 dosegel milijardo, leta 2009 pa 1,3 milijarde korejskih wonov. Zahvaljujoč tej podpori je Severna Koreja sorazmerno dobro upravljala s številom bolnikov, ki je leta 2008 znašalo 16.989, leta 2009 pa 14.845. Toda leta 2010, ko so se medkorejski odnosi ohladili, je južnokorejska vlada v boju proti malariji prenehala podpirati Severno Korejo. Število obolelih za malarijo se je leta 2011 povečalo na 16.760,

leta 2012 pa na 21.850 (WHO 2019, 182). Tako lahko vidimo, da je imela podpora južnokorejske vlade pri preprečevanju malarije odločilen vpliv.

Severna Koreja je južnokorejsko podporo prejela tudi v boju proti nalezljivim boleznim, ki so prišle iz tujine, učinek podpore v boju proti prašičji gripi pa je še bolj očiten, kot je bil pri boju z malarijo. Prašičja gripa se je aprila 2009 prvič pojavila v ZDA in se razširila v 214 državah. Takrat je SZO na bolezen opozorila in razglasila »pandemijo« (Kim, Eu Suk 2020). Tudi Severna Koreja se ni mogla izogniti globalni pandemiji prašičje gripe. 9. decembra 2009 je severnokorejska tiskovna agencija KCNA uradno sporočila, da so v Sinuiju in Pjongjangu potrdili 9 primerov okužbe s prašičjo gripo (Bak 2009). Ko je južnokorejska vlada prejela novico, je 18. decembra 2009 po kopnem Severni Koreji dostavila za 400.000 ljudi zdravila Tamiflu in za 100.000 ljudi zdravila Relenza, skupaj torej 500.000 odmerkov (Kim 2009). Severna Koreja je 19. januarja 2010 razkrila, kako je uporabila zdravila, ki jih je prejela od Južne Koreje. V vsako mesto in provinco so razdelili 380.000 odmerkov, preostalih 120.000 pa je shranil Nacionalni odbor za urgentno preprečevanje epidemije (*DailyNK* 2010).

Ko so izbruhnili bližnjevzhodni respiratorni sindromi (MERS) in virus ebola, ki so jih v Severno Korejo prinesli iz tujine, je južnokorejska vlada zagotovila opremo za preventivne preglede, kot na primer termografske kamere. Poudariti moramo, da je še pred tem Severna Koreja zahtevala podporo prek Odbora za upravljanje industrijskega kompleksa Gaesong (Kim 2015). To je dokaz, da je Severna Koreja prepoznala nevarnost širjenja nalezljivih bolezni iz tujine in želela hitro ukrepati s podporo za preventivno oskrbo iz Južne Koreje.

Tudi covid-19 je nalezljiva bolezen, ki je prišla iz tujine, Severna Koreja pa si je na nacionalni ravni prizadevala za preprečevanje širjenja te bolezni, zato je že ob začetku izbruha zaprla mejo s Kitajsko. Vendar pa tokrat ni zahtevala južnokorejske uradne podpore pri preventivni oskrbi, kot je storila, ko se je spopadala s prašičjo gripo, virusom ebola in MERS-a. Južnokorejska vlada je kljub temu izdala dovoljenje za podpiranje projektov zasebnih organizacij, ki Severni Koreji humanitarno pomagajo pri preventivni oskrbi v boju proti covidu-19, ne da bi zato morale razkriti svoje ime ali načrte. Čeprav na vladni ravni ni bilo uradne podpore, je zasebni sektor smel pomagati Severni Koreji; poročali so, da je bilo prek različnih zasebnih organizacij zagotovljeno blago najmanj v vrednosti 300 milijonov korejskih wonov.

Medkorejsko zdravstveno sodelovanje do zdaj ni bilo obojestransko; le Južna Koreja je zagotavljala humanitarno pomoč Severni Koreji. To se je zgodilo predvsem v primerih, ko je pomoč potrebovala ali zanjo prosila država

prejemnica (Severna Koreja); pomoč je bila omejena le na nujne primere, zato je bil končni učinek jasen, a razmeroma kratkoročen.

Na zdravstveno sodelovanje so vplivali tudi odnosi med Korejama in politični dejavniki. Ker pa je zdravstveno sodelovanje neposredno povezano z življenjem prebivalcev, bi ga bilo treba izvesti ne glede na politične razmere, predvsem pa je pomembno, da poteka brez prekinitev.

4.2 Načrt za medkorejsko sodelovanje na področju zdravstvenega varstva

Sporazum o skupni izjavi iz Pjongjanga, sklenjen na medkorejskem vrhu 19. septembra 2018, je vseboval tudi zapis o tem, da bi morali Južna in Severna Koreja skupaj sprejeti nujne ukrepe za preprečevanje pritoka in širjenja nalezljivih bolezní ter okrepiti sodelovanje na področju preventivne oskrbe in zdravstvenega varstva. Razlog za zapis o medkorejskem zdravstvenem sodelovanju v Sporazumu o skupni izjavi v Pjongjangu nakazuje, da bi si morali Koreji na tem področju prizadevati skupaj, saj bosta lahko s tem hkrati zaščitili življenje ljudi in vnaprej zmanjšali socialno-ekonomske težave (Hwang 2020, 31–32).

Za učinkovito in neprekinjeno medkorejsko zdravstveno sodelovanje je potreben natančnejši »načrt«, ne le brezpredmeten projekt.

Prvič, humanitarna pomoč prek zasebnih organizacij bi se morala nadaljevati. Kot smo že omenili, ob izbruhu covid-19 Severna Koreja južne sosede uradno ni zaprosila za pomoč, sprejela pa je pomoč zasebnih organizacij. Če želimo ustvariti zaupanje, ne smemo prenehati pomagati prek zasebnih in mednarodnih organizacij. Kanali zasebnih organizacij bi morali vedno ostati odprti, saj delujejo ločeno od vlade in nanje politika ne vpliva.

Drugič, v Južni Koreji bi bilo treba izboljšati zavest o medkorejskem sodelovanju na področju zdravstva in medicine. Tako sodelovanje bi bilo treba vzeti za izhodišče »življenjske skupnosti Korejskega polotoka« oziroma »zdravstvene skupnosti Korejskega polotoka«, o kateri se trenutno razpravlja. Poudariti je torej treba, da lahko sodelovanje na zdravstvenem in medicinskem področju prebivalcem juga in severa zagotovi zdravo skupno življenje, zato bi jih bilo treba o tem aktivno obveščati (Lee 2020, 105). Če bomo zanemarjali zdravstveno krizo Severne Koreje, se v zdravstveni krizi ne bo znašla le ona. Treba se je zavedati, da je lahko zlasti v primeru nalezljivih bolezní ogroženo tudi južnokorejsko zdravstveno varstvo. Ne smemo spregledati, da bi, če bi se Koreji združili, v primeru zanemarjanja sodelovanja na področju zdravstvenega varstva nastali še večji stroški. Zmanjšanje vrzeli v zdravstvenem sistemu med Južno in Severno Korejo pred združitvijo je eden

od načinov za preprečevanje konfliktov po združitvi. Dejstvo, da ima lahko zdravstveno sodelovanje neposreden vpliv na znižanje stroškov združevanja, bi bilo treba aktivno promovirati in v korejski družbi oblikovati vez sočutja.

Tretjič, začeti bi morali s praktičnim sodelovanjem na nizki ravni ob upoštevanju sedanjih sankcij Varnostnega sveta ZN proti Severni Koreji. Možne bi bile skupne akademske konference na sorodnih področjih, izmenjava zdravstvene in medicinske tehnologije ter preventivno sodelovanje. Na podlagi že obstoječega medkorejskega sporazuma bi bilo treba skupaj vzpostaviti mrežo za nadzor nalezljivih bolezni in si o tem izmenjevati informacije (Hwang 2020, 33). Dolgoročno gledano bi bilo treba deliti informacije ne le o nalezljivih boleznih, temveč tudi o splošnem zdravstvenem in medicinskem področju, pa tudi s področja podnebja, okolja, gozdarstva itd. in s tem razširiti sodelovanje.

Za bolj učinkovito in dolgoročno sodelovanje na področju zdravstva in medicine bi bilo treba ustanoviti posebno organizacijo, na primer medkorejski odbor za zdravstveno in medicinsko sodelovanje. To bi lahko označili za četrti korak. Taka organizacija ne bi omogočala le rednega in stalnega zdravstvenega sodelovanja, temveč tudi skupen odziv v primeru izbruha nalezljivih bolezni. Poleg tega bi lahko z njeno pomočjo pripravili priročnik o zdravstvenem varstvu, mogoče bi bilo tudi izvajanje skupnih raziskav.

O zdravstvenem sodelovanju med Korejama ne smemo razmišljati ozko. Tako sodelovanje namreč ni le neposredno povezano z življenjem prebivalcev obeh držav, temveč tudi temelj sodelovanja na drugih področjih, kot so podnebje, okolje in gozdarstvo.

prevedla Eva Vučkovič

Viri in literatura

- Baek, Do-myeong 백도명. 2007. *Bukan wisaengbangyeokwaldong chegye guchugui banghyang suribeul wihan giban yeongu* 북한 위생방역활동 체계 구축의 방향 수립을 위한 기반 연구 [Raziskava o smernicah za vzpostavitev severnokorejskega sistema sanitarne in preventivne oskrbe]. Sejong: Bogeonbokjibu 보건복지부 [Ministrstvo za zdravje in socialno varstvo].
- Bak, Hyeongjun 박형준, Gim, Yunjong 김윤중. 2020. »Bukdo baeksin jeopjong sijak, reosiaseo gumae... gimjeongeuneun jeopjong anhana 北도 백신 접종 시작, 러시아서 구매... 김정은은 접종 안하나 [Po nakupu cepiva iz Rusije je tudi Severna Koreja začela s cepljenjem, se Kim Džong-un ne bo cepil?]« *Dongailbo* 동아일보, 15. december 2020. <https://www.donga.com/news/Inter/article/all/20201215/104459469/1>

- Bak, Ji-hwan 박지환. 2009. »Buk, sinjongpeullu balsaeng gongsik hwagin 北, 신종플루 발생 공식 확인 [Severna Koreja uradno potrdila izbruh prašičje gripe]«. *Nocutnews*, 9. december 2009.
- Bak, Myeong-su 박명수. 2020. »Sinhyeong koronabiruseugameyeomjeungeul cheoljeohi makja 신형코로나비루스감염증을 철저히 막자 [Ustavimo nove okužbe s covidom-19]«. *Rodong Sinmun*, 26. januar 2020. <http://uriminzokkiri.com/index.php?ptype=cgisas&mtype=view&no=1186286>
- BBC. 2020. »Covid-19 vaccine: First person receives Pfizer jab in UK«. Zadnja sprememba 8. december 2020. <https://www.bbc.com/news/uk-55227325>.
- Cho, Han-bum 조한범. 2020. »Korona 19wa nambuk bogeonanbogongdongche 코로나 19와 남북 보건안보공동체 [Covid-19 in skupni sistem za zdravje in varnost severa in juga]«. KINU [Korejski inštitut za narodno združitev], zadnja sprememba 24. marca 2020. <https://www.kinu.or.kr/www/jsp/prg/api/dlv.jsp?menuIdx=351&category=53&thisPage=1&searchField=&searchText=&bibliolId=1532089>.
- Cho, Sungeun 조성은. 2020. »Bukanui bangyeokchegyeyui korona19 dae-eung 북한이 방역체계의 코로나19 대응 [Odziv severnokorejskega sistema za preventivno oskrbo v boju proti pandemiji covid-19]«. *Gameye-ombyeong gongdongdaeungeul wihan nambugindohyeomnyeok 감염병 공동대응을 위한 남북인도협력 [Humanitarno sodelovanje med Korejama za boj proti nalezljivim boleznim]*, uredil Indohyeomnyeongnyongusil 인도협력연구실, 45–76. Seoul: Tongillyeonguwon 통일연구원 [Korejski inštitut za narodno združitev].
- Cho, Young-Ki 조영기. 2020. »Korona19 ihu tongiljihyangui daebukjeongchaek 코로나19 이후 통일지향의 대북정책 [Korejska združevalno usmerjena politika po covidu-19]«. *Seonjinhwa jeongchaeksirijeu 선진화 정책 시리즈 2: 172–201*.
- Choi, Young-In 최영인, Kim, Soo-Youn 김수연, Hwang, Sang-Ik 황상익. 2006. »Jeongseongundongi bukan bogeonuiryoe michin yeonghyang 정성운동이 북한 보건의료에 미친 영향 [Učinki *Gibanja predanosti* na severnokorejsko zdravstvo]«. *Uihaksa 의학사* 28: 23–48.
- DailyNK. 2010. »Buk sinjongpeullu chiryoje 38manmyeongbun bunbae 北 신종플루 치료제 38만명분 분배 [V Severni Koreji razdelili zdravila za 380.000 okuženih s prašičjo gripo]«. Zadnja sprememba 19. januar 2010. <https://www.dailynk.com/>
- Gim, Myeong-seong 김명성. 2020. »Pyeongyangsimin saenghwal bojang eong-eupan gimjeongeun... wae? 평양시민 생활 보장 언급한 김정은... 왜? [Kim Džong-un jamči za kakovost življenja prebivalcev Pjongjanga ... Zakaj?]«. *Joseonilbo 조선일보*, 9. junij 2020. <https://news.naver.com/main/read.nhn?mode=LSD&mid=sec&sid1=100&oid=023&aid=0003537466>.

- Gim, Yeong-gyo 김영교. 2020. »Bukanui nakudoen uiryo siseol, haek useon jeongchaek tat 북한의 낙후된 의료 시설, 핵 우선 정책 탓 [Zaradi politike, ki daje prednost jedrskemu razvoju, nazadujejo severnokorejske zdravstvene ustanove]«. *VOA*, 19. marec 2020. <https://www.voakorea.com/korea/korea-politics/pyongyang-hospital>.
- Go, Myong-hyun 고명현. 2020. »Jejaewa koronae hwicheongineun bukjunggyeonghyeop 제재와 코로나에 휘청이는 북중경협 [Težave gospodarskega sodelovanja med Severno Korejo in Kitajsko zaradi sankcij OZN in covid-19]«. *Bukan* 북한 580: 32–39.
- Hwang, Nami 황나미. 2020. »Bukcheugui gamnyeombyeong daeeungsiltaewa nambukyeomnyeok 북측의 감염병 대응실태와 남북협력 [Odgovor Severne Koreje na nalezljive bolezni in medkorejsko sodelovanje]«. *KDI Bukangyeongjeribyu* KDI북한경제리뷰 2: 21–34.
- JHU CSSE. 2020. »Skupno število okuženih, skupno število umrlih«. <https://www.arcgis.com/apps/opsdashboard/index.html#/bda7594740fd-40299423467b48e9ecf6>. Dostop 12. decembra 2020.
- Jang, Seul-Gi 장슬기. 2020. »Gamyemyeongeul jeongchiro chiryo haryeoneun bukan 감염병을 정치로 치료하려는 북한 [Severna Koreja poskuša s politiko pozdraviti nalezljive bolezni]«. *Bukan* 북한 580: 17–22.
- Jeong, Binna 정빛나, Bak, Suyun 박수윤. 2020. »Gimyeojeong, bukan 2inja jiji gwasi 김여정, 북한 2인자 지위 과시 [Kim Jo-džong pokaže moč druge najpomembnejše osebe v državi]«. *Midas*, 5. marec 2020. http://www.yonhapmidas.co.kr/article/200406170726_467408
- Jeong, Yong-su 정용수. 2020. »Gimjeongeun 'korona gwaminbaneung' ibeonen... hyujeonseon bongswaejangbyeok ganghwa 김정은 '코로나 국민반응' 이번엔... 휴전선 봉쇄장벽 강화 [Tokratna Kim Džong-unova ,preobčutljiva reakcija na covid-19': okrepitev nadzora na demilitariziranem območju]«. *JoongAng Ilbo*, 29. november 2020. <https://news.joins.com/article/23932576>
- Jo, Seong-won 조성원. 2020. »Buk, du dal mane gaehak... hwasang gaehaksik, adidaseu maseukeu deungjang 북, 두 달 만에 개학... 화상 개학식, 아디다스 마스크 등장 [Za dva meseca prestavljen začetek pouka v Severni Koreji ... Slika s slovesnosti ob začetku šole, nekdo nosi masko z logotipom znamke Adidas]«. *SBS*, 7. junij 2020. <https://news.naver.com/main/read.nhn?mode=LSD&mid=sec&sid1=100&oid=055&aid=0000819716>
- Kim, Eu Suk 김의석. 2020. »Kkeunimeomneun baireoseuwai jeonjaeng, 21segi baireoseu chongmangna 끊임없는 바이러스와의 전쟁, 21세기 바이러스 총망라 [Nenehna vojna proti virusom, celovit pregled o virusih 21. stoletja]«. *SNUH* [Bolnišnica Nacionalne univerze v Seulu], dostop 12. december 2020. https://www.snubh.org/service/info/com/view.do?BNO=381&Board_ID=B004&RNUM=1

- Kim, Hakil 김학일. 2020. »Buk, pyeongyangsimin saenghwaranjeonge anghim... minsim dongyo chadan naseonna 北, 평양시민 생활 안정에 안간힘... 민심 동요 차단 나섰나 [Severnokorejske oblasti se borijo za stabilizacijo življenja v Pjongjangu. Ali s tem umirjajo javnost?]*« Nocutnews*, 2. julij 2020. <https://news.naver.com/main/read.nhn?mode=LSD&mid=sec&sid1=100&oid=079&aid=0003379218>
- Kim, Hojun 김호준. 2015. »Buk, gaeseonggongdan mereuseu geomyeokjangbi namcheuge jiwon yocheong 北, 개성공단 메르스 검역장비 南측에 지원 요청 [Severna Koreja zahteva podporo Južne Koreje za namestitve opreme za nadziranje okužb z MERS-om v industrijskem kompleksu Gaeseong]*« Yonhapnews*, 4. junij 2015. <https://www.yna.co.kr/view/AKR20150604064500043?input=1195m>
- Kim, Ji Eun 김지은. 2020. »Bukan sahoee deuridakchin korona19ui pajang 북한 사회에 들이닥친 코로나19의 파장 [Vpliv covid-19 na severnokorejsko družbo]*« Bukan 북한* 584: 94–103.
- Kim, Ji Eun 김지은. 2020a. »Korona satae janggihwae juminbulman gajung 코로나 사태 장기화에 주민불만 가중 [Naraščajoče nezadovoljstvo med prebivalci Severne Koreje zaradi dolgotrajnega covid-19]*« Bukan 북한* 583: 126–133.
- Kim, Ji Eun 김지은. 2020b. »Sinjong korona pokpunge hwimallin bukan 신종 코로나 폭풍에 휘말린 북한 [Severno Korejo zajela nevihta novega koronavirusa]*« Bukan 북한* 580: 93–99.
- Kim, Kwang Il 김광일. 2020. »Gimjeongeun gimyeojeong nammae chagim hoepi gongdongjeongchi 김정은 김여정 남매 책임 회피 공동정치 [Kim Džong-un in Kim Jo-džong, skupna politika in izogibanje odgovornosti]*« Joseonilbo 조선일보*, 21. avgust 2020. https://www.chosun.com/site/data/html_dir/2020/08/21/2020082103486.html?utm_source=naver&utm_medium=original&utm_campaign=news
- Kim, Seung-wook 김승욱. 2009. »Buge sinjongpeullu chiryoje 50manmyeongbun jeondal 北에 신종플루 치료제 50만명분 전달 [V Severno Korejo prispelo zdravilo za 500.000 obolelih za prašičjo gripo]*« Yonhapnews*, 18. december 2009. <https://news.naver.com/main/read.nhn?mode=LSD&mid=sec&sid1=100&oid=001&aid=0003031945>
- Lee, Seong -hyon 이성현. 2020. »Bukan korona hyeonhwange daehan jungguk eonnonui bodo 북한 코로나 현황에 대한 중국 언론의 보도 [Poročilo kitajskih medijev o trenutnem stanju glede covid-19 v Severni Koreji]*« Zadnja sprememba* 22. junij 2020. <http://nkorea.or.kr/board/index.html?id=focus&no=95>
- Lee, Wootae 이우태. 2020. »Yangjahyeomnyeogeul tonghan gamyeombyeong hwaksan bangjiwa daeeung 양자협력을 통한 감염병 확산 방지와 대응 [Preprečevanje širjenja nalezljivih boleznih z medsebojnim

- sodelovanjem]«. Gamyemyeong gongdongdaeungeul wihan nambugindohyeomyeok 감염병 공동대응을 위한 남북인도협력 [Humanitarno sodelovanje med Korejama za boj proti nalezljivim boleznim], uredil Indohyeomyeongnyeongusil 인도협력연구실, 77–120. Seoul: Tongillyeonguwon 통일연구원 [Korejski inštitut za narodno združitve].
- Maeil Business Newspaper. 2020. »Bukan, 'korona hwakjinja 0' dwijibeun ganggyeonghwaee 'balkkeun'... gimyeojeong naseo 북한, '코로나 확진자 0' 뒤집은 강경화에 '발끈'... 김여정 나서 [Kim Jo-džong jezna na ministrico Kang Kyung-wha, ki je nasprotovala trditvi, da v Severni Koreji ni potrjenega primera s koronavirusom]«. Zadnja sprememba 9. december 2020. <https://www.mk.co.kr/news/politics/view/2020/12/1263555/>
- Mo, Chun Heung 모춘홍, Chung, Byung Hwa 정병화. 2019. »Bukangwau gongsaeng, geu (bul)ganeungseong: singnyangmunjewa bogeonuiryosiltaereul jungsimeuro 북한과의 공생, 그 (불)가능성: 식량문제와 보건의료 실태를 중심으로 [Simbioza s Severno Korejo in njena (ne)zmožnost: prehranski problemi in pogoji zdravstvenega sistema]«. Hyeondasahaewadamunhwa 현대사회와다문화 9(1): 133–162.
- Nam, Seong-uk 남성욱. 2020. »Bukangyeongjeui ijunggo, daebukjeaewa sinjongkorona 북한경제의 이중고, 대북제재와 신종코로나 [Dvojni udarec za severnokorejsko gospodarstvo: sankcije proti Severni Koreji in novi koronavirus]«. *Bukan* 북한 579: 24–33.
- Nam, Seong-uk 남성욱. 2020a. »Koronabaireoseue tteolgo inneun bukan 코로나바이러스에 떨고 있는 북한 [Severna Koreja se trese zaradi koronavirusa]«. *JoongangilboPlus*, 17. februar 2020. <https://jmagazine.joins.com/monthly/view/329186>
- Noh, Minho 노민호. 2020. »Gimyeoncheol, buk gimyeojeong jeoneunghan cheongwadae damhwaedo sanghojonjung pillyo 김연철, 북 김여정 저능한 청와대 담화에도 상호존중 필요 [Kim Yeon-chul: Vzajemno spoštovanje je potrebno kljub pripombam Kim Jo-džong o slaboumnosti Modre hiše]«. *Nyuseupim* 뉴스핌, 4. marec 2020. <http://www.newspim.com/news/view/20200304001155>
- Nyus1 뉴스1. 2020. »Jeyakoesa haekingkkaji son ppeonneun bukan... korona19 sanghwang eotteokillae? 제약회사 해킹까지 손 뺀 북한... 코로나19 상황 어떨길래? [Severna Koreja poskušala vdreti v sisteme farmacevtskih podjetij ... Kaj se dogaja v zvezi s covidom-19?]«. *Dongailbo* 동아일보, 3. december 2020. <https://www.donga.com/news/Politics/article/all/20201203/104269956/1>
- Park, Soo-Yun 박수윤. 2020. »Bukan, sarangui bulsichak ingie balkkeun...uri gonghwaguk heoltteudeo 북한, 사랑의 불시착 인기에 발끈...우리 공화국 혈뜬어 [Severna Koreja besna zaradi

priljubljenosti nadaljevanke *Zasilni pristanek ljubezni ... Zaničevanje naše države*«. *Yonhapnews*, 4. marec 2020. <https://www.yna.co.kr/view/AKR20200304042500504?input=1195m>

Rodong Sinmun 로동신문. 2020. »Sinhyeong koronabiruseugameomjeungeul makgi wihan saeobeul gangdonopge jeongaehada 신형코로나비루스감염증을 막기 위한 사업을 강도높게 전개하다 [Intenzivna kampanja za preprečevanje nove okužbe s koronavirusom]« Zadnja sprememba 1. februar 2020. <http://www.uriminzokkiri.com/index.php?type=cgisas&mtype=view&no=1186586>

Rodong Sinmun 로동신문. 2020a. »Gwanmunchosoreul jikyeseon nopeun chaegimgameul ango, pyeongyang hanggongyeok suip-pumgeomsageomyeokbunso geomyeogil gundeul 관문초소를 지켜선 높은 책임감을 안고, 평양항공역 수입품검사검역분소 검역일군들 [Inšpektorji na Uradu za nadzor uvoza na pjongjanškem letališču ravnajo izjemno odgovorno]«. 2. februar 2020.

Seong, Yeon-cheol 성연철. 2020. »Gimjeongeun chinseo korona19 geukbok eungwon 김정은 친서 코로나19 극복 응원 [Osebno pismo Kim Džong-una za podporo pri premagovanju covid-19]«. *Hangyeore* 한겨레, 5. marec 2020. <http://www.hani.co.kr/arti/politics/bluehouse/931291.html>

Seung, Chang-ho 승창호. 1986. *Inminbogeonsaeopgyeongheom* 인민보건사업경험 [Izkušnje z ljudskim zdravstvenim programom]. Pjongjang: Sa-hoegwahakchulpansa 사회과학출판사.

Sin, Yeong-gyeong 신영경. 2020. »Ollain gaehak, wongyeoksueop, deungnokgeum banhwan sosong... koronaga hwipsseun 2020nyeongyoyukgye 온라인 개학, 원격수업, 등록금 반환 소송... 코로나가 휩쓴 2020년 교육계 [Začetek semestra po spletu, pouk na daljavo, tožba za vračilo šolnine ... Koronavirus zajel izobraževanje v letu 2020]«. *Newdaily*, 24. december 2020. <http://www.newdaily.co.kr/site/data/html/2020/12/23/2020122300187.html>

Song, Hye-jin 송혜진. 2020. »Gimjeongeun korona hiseuteri... geomul hwanjeonsang cheohyeong, eoeop geumji 김정은 코로나 히스테리... 거물 환전상 처형, 어업 금지 [Histerija Kim Džong-una zaradi covid-19 ... Usmrtitev menjalcev denarja, prepoved ribolova]«. *Joseonilbo* 조선일보, 29. november 2020. <https://www.chosun.com/politics/2020/11/27/LMIZ5KQU2ZB5VHOTQGHGH2ENLE/>

Tongilbu 통일부. 2002. *2002nyeong tongilbaekseo* 2002년 통일백서 [Bela knjiga o združitvi 2002]. Seoul: Tongilbu 통일부 [Ministrstvo za združitev].

Tongilbu 통일부. 2003. *2003nyeong tongilbaekseo* 2003년 통일백서 [Bela knjiga o združitvi 2003]. Seoul: Tongilbu 통일부 [Ministrstvo za združitev].

WHO. 2011. *World Malaria Report 2011*. Geneva: WHO.

WHO. 2019. *World Malaria Report 2019*. Geneva: WHO.

Yeonseuiryowon 연세의료원. 2015. Bukan jilbyeongtongje gwallichegye gu-chukbangan 북한 질병통제 관리체계 구축방안 [Načrt vzpostavitve sistema za obvladovanje bolezni v Severni Koreji]. Seoul: Tongilbu 통일부 [Ministrstvo za združitev].

Yonhapnews. 2020. »WHO bukan, 10wol hyeonjae 1man2cheonyeomyeong korona geomsa... hwakjinja eopseo WHO 북한, 10월 현재 1만2천여명 코로나 검사... 확진자 없어 [SZO: Severna Koreja je do oktobra testirala 12.000 ljudi ... Potrjenih primerov ni]«. Zadnja sprememba 10. november 2020. <https://www.yna.co.kr/view/AKR20201110019300504>.

Yun, Byeong-du 윤병두. 2020. »Bukanui hallyuyeolpung 북한의 한류열풍 [Korejski val v Severni Koreji]«. Nongchonyeoseongsinmun 농촌여성신문, 11. december 2020. <http://www.rwn.co.kr/news/articleView.html?idxno=58033>.